

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

„Kaip lašelis tyro gintaro“...

2012-08-16

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS-AIDAI

TEMA: Patriotizmas

AUTORIUS: Tomas Daugirdas

DATA: 2012-08

„Kaip lašelis tyro gintaro“...

Tomas Daugirdas

Lietuvoje šiandien pastebime vieną didžiausių minties ir jausenos transformacijų per visą nepriklausomybės laikotarpį. Tai pokyčiai, paliečiantys patriotizmo turinį. Patriotizmas, siejamas su Lietuva kaip vieta, kurioje norisi gyventi ir kurią norisi kurti bei ginti, tampa daug svarbesniu už patriotizmą, siejamą su tauta bei iš praeities mus pasiekiančiais herojiškais vaizdiniais.

Lietuva jau daugiau kaip dvidešimt metų turi savo geografinę vietą. Ji yra atskira valstybė (iš tiesų) Šiaurės Europoje, o jei kas tiksliai nežinotų kur, galėtume patikslinti, kad prie Baltijos jūros, labiau į šiaurę nuo Lenkijos. Turime tvirtą teisę ir pagrindą reikalauti, kad Lietuva būtų fiksuota pasaulio tautų atmintyje kaip šalis, turinti „nuosavą“ sklypą pasaulio žemėlapyje. Tiesa, sklypas nedidelis, bet vieną kitą namą pastatyti galima, ir yra pakankamai žemės bulvių laukams ir obelių sodams. Žvelgiant į žemėlapi ir pasitelkus vaizduotę, Lietuvos teritorijos išsklotinėje net galima išvelgti širdies formą, – jei kam taip patogiau ir gražiau. Turėti vietą, kurioje gali būti kaip namie (ar turėti namus) yra svarbu ne vien žmonėms, bet ir tautoms. Neseniai girdėjau istoriją apie ištremtus Rusijos vokiečių ištisus kaimus. Į prievartą išvarytų gyventojų namus Stalino laikais buvo atkelti gyventojai iš kitų teritorijų, rusai. Tragiškiausia šios istorijos pusė yra ta, kad Rusijos vokiečiai iš tremties neturėjo kur grįžti. Jie neturėjo žemės lopelio, kuris būtų jų „namai“, apie kuriuos būtų galėję galvoti ir viltis, kuriuose būtų likę jų pasiilgę artimieji. Kai kurie jų grįžo, tačiau tik trumpam, kad iš karto leistųsi į kitą, jau savanorišką tremtį. Niekas jų nelaukė, nesiilgėjo ir net nepageidavo jų matyti ten, iš kur jie prievarta buvo išstumti. Gal skamba paradoksaliai, tačiau lietuviai tremtiniai buvo geresnėje situacijoje – jie turėjo kur grįžti, turėjo aiškią namų bei artumo kryptį, „Lietuvą“.

Turėti savą vietą, į kurią gali sugrįžti, yra labai svarbu, tai padeda lengviau iškęsti sunkumus, į ją nukreipta asmeninio kompas rodyklė, kad ir kokioje kitoje pasaulio

vietoje atsidurtum. Tai yra geografinis pasaulio centras tiems, kurie čia gyveno, išvyko ar buvo išvyti. Dabartiniame migracijos ir emigracijos kontekste valstybė yra svarbi ir tuo, kad į ją iš bet kur gali panorėjęs sugrįžti. Noras sugrįžti į vietą, iš kurios esi išėjęs, yra veikiausiai šiuo metu stipriausias su patriotizmu susijęs sentimentas, daug stipresnis nei bendrumo jautimas su tautiečiais todėl, kad jie yra tautiečiai bei kalba ta pačia kalba.

Pasikeitėme mes, keičiasi ir pasaulis, jis išsiplėtė bei tapo įvairesnis. Į savo tautos istoriją nebegalime žiūrėti vien savo akimis, turime pažvelgti ir kitų tautų akimis, kurioms tie patys istoriniai įvykiai gali atrodyti visai kitaip, menkai verti pasididžiavimo. Latviai gali prisiminti Viduramžius, kai lietuvių ginkluoti pulkai įsiverždavo į jų gyvenamas teritorijas, jas nusiaubdavo, išsivesdavo gyvulius. Latviai gali prisiminti ir gabalą pajūrio teritorijos, kuri lietuviams pavyko „atkovoti“ praėjusiame amžiuje. Neabejojame, kad tai „šaunu“, nes turėtume dar mažiau pajūrio nei šiuo metu, tačiau kažin ar su šita nuomone sutiktų broliai latviai.

Didžiuojamės, kad Lietuva buvusi „nuo jūros iki jūros“. Tačiau turbūt tos tautos ne su gėlėmis ir dideliu džiaugsmu pasitikdavo valdytojus iš Vakarų. Kaip pasakoja istorikai, tai buvęs daug geresnis valdymas nei galėjo ar įprastai būdavo viešpataujant totoriams. Tačiau tai tereiškia, kad mūsų patriotizmo šaknis esantis mažesnė blogybė kitiems nei kitos galimos blogybės. Galiausiai šiandien kai kurie patriotiškai užsispyrę lietuviai gali visais įmanomais būdais priešintis, kad lenkai Lietuvoje rašytų pavardes lenkiškai, ir tai laikyti didelio patriotizmo išraiška. Esą jei nusileisime visur ir visose pozicijose, net iki „autonomijos“, tai greta esanti milžinė Lenkija visai „užlips mums ant galvos“. Čia neketiname svarstyti, tiesa tai ar ne, tačiau tai, kas vyksta šiandien tarp lietuvių ir lenkų, atskleidžia, kad tautiškumas nebėra patriotizmo pagrindas – jis tik kaip instrumentas naudojamas politinėms ir tarpvalstybinėms kovoms kurstyti ar santykiams apibrėžti. Mažai kas liktų iš lietuviškųjų tautininkų ar lenkiškųjų sąjungų Lietuvoje rinkimų programų, jei išimtume tautinį ekstraktą.

Tautinis patriotizmas amžiuje po Alberto Einsteino revoliucijos, įvedusios kelis galimus atskaitos taškus, yra patekęs į labai keblią situaciją. Keblumas visu painumu atsiskleidė visai neseniai, rengiantis perlaidoti ir perlaidojant Lietuvos Laikinosios vyriausybės ministrą pirmininką Juozą Ambrazevičių-Brazaitį. Pradžia atrodė visai normali, gera ir patriotiška. Vyriausybė priėmė sprendimą skirti lėšų palaikų perlaidojimui Lietuvoje. Žvelgiant iš tautinės patriotinės perspektyvos, niekam nekilo abejonių, kad žmogus stengęsis „vardan Lietuvos“ veikti ypač sudėtingoje situacijoje, nusipelno kuo didžiausios pagarbos. Tačiau staiga perspektyva pasikeitė ir tą pačią elgseną išpraudė į kitą kontekstą ir aplinkybes. Tai sukėlė didelę sumaištį, politinę, akademinę bei patriotinę. Staiga dalis akademikų, tarp kurių buvo net tų, kurie veikiausiai politikams ir pasiūlė idėją dėl Lietuvos vadovo pagerbimo, išsižadėjo savo veiklos ir pozicijos... Dalis akademikų išplatino viešą laišką, kuriame pabrėžiama, kad Brazaičio gyvenimo ir veiklos iškilmingas minėjimas buvusi didelė moralinė klaida: „Ko vertas suverenitetas, kurio įgijimo kaina – nekaltų žmonių kraujas?“

Įvykis sukėlė didelę sumaištį lietuviškoje patriotinėje savivokoje, ir jo mastas bei galimos pasekmės nėra tinkamai įvertintos. Šis įvykis, jei į jį žvelgsime atviromis akimis, tautinio patriotizmo teritorijoje nepaliko akmens ant akmens, aplamdė tautinio heroizmo tipus, išklubino tautinio pasididžiavimo stulpus. Pasidaro gana neįauku net

nuo minties, kad jei iš šios perspektyvos pažvelgsime į Lietuvos istoriją, jos herojus, didvyrius, laimėjimus, pamatytume nemažai dalykų, kurie mūsų nesužavėtų. Tautiškas kaip vertybinis patriotinių veiksnių ir poelgių pateisinimas tapo labai įtartinas.

Nesiaiškinant, kuri pusė ir kurie žmonės, vienaip ar kitaip pasielgę ar pasisakę perlaidojimo istorijoje, perlenkė lazda, akivaizdu, kokia negailestinga yra istorija bei kokius iššūkius praeičiai ir ateičiai ji sugeba mesti. Brazaičio epocha buvo tokia sudėtinga, kad bet kurie sprendimai, kuriuos būtų daręs jo pozicijoje esantis sąžiningiausias ir geriausių patriotinių idealų vedamas žmogus, nebuvo tinkami ir geri, jei juos vertinsime iš įvairių perspektyvų.

Ši istorija atskleidžia, kad kintant epochoms ir santvarkoms, įvykstant įvykiams, iš kurių mokosi tautos ir individai, tam tikros vertybinės atramos nunyksta, tampa mažiau svarbios, o jas pakeičia kitos. Jei pasiūlytume atsisakyti tautiškas ir tautiniu istorijos pasakojimu grįsto patriotizmo, daug kam toks pasiūlymas pasirodytų akiplėšiškas bei tarsi sutrypiantis atminimą ir veiklą tų, kurie dėl tautiškas buvo kovoję ar net padėję galvas. Tačiau akivaizdu, kad pats tautiškas tebuvo patriotizmo išraiška ar forma, tam tikras rūbas, kuriuo jis apsirengė tam tikru istoriniu metu. Žmonės, aukoję savo gyvybes kovodami su neteisybe ir priespauda, pirmiausia buvo patriotai, o tik po to – tam tikro tautiškas gynėjai, net jei ėjo su tautiškas vėliava. Patriotizmas kaip tėvynės meilė daug gilesnė bei platesnė vertybė nei sąsaja su konkrečia tauta, jos apibrėžta istorija, istorinėmis asmenybėmis, laimėtais istoriniais mūšiais bei nacionalinės raiškos atributais – dainos, šokiai, pasakėčios, audimo raštai, pirkių statymo būdas ar net kalba. Todėl nėra nesavalaikiška tarti, kad tautiškas ir tautiškas grįstos bendruomeninio gyvenimo vertybės nyksta, ir tai nėra reiškinys, kurį reiktų stabdyti visomis įmanomomis priemonėmis. Tautiškas atributai išliks, tačiau jie pasitraukia iš patriotizmo centro. Patriotizmas juo toliau, juo labiau „atsikabina“ nuo tautiškas ir nesileidžia būti su juo vienareikšmiai tapatinamas.

Tautiškas, apie kurį šiandien kalbame ir kurio stengiamės išmokyti darželinukus ir moksleivius, yra labai nesenas reiškinys. Lietuvoje jam kiek daugiau nei šimtas metų. Vieną kartą atsiradęs jis gali ir išnykti, kai jo buvimas ims kelti pernelyg daug kontroversijų, kurių nebeįmanoma išpajioti dėl istorinių aplinkybių, asmeninės žmonių, šeimų ar kitų tautų patirties.

Nykstant tam tikrai vertybių išraiškai, nebūtinai nebelieka pačių vertybių. Šiuo metu vykstančią patriotizmo transformaciją atskleidžia ir pagrindinis strateginis Lietuvos dokumentas – Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“, kuris yra Lietuvos žmonių bendra gyvenimo ir veikimo vizija artimiausiais dešimtmečiais. Strategija iš pirmo žvilgsnio nieko nekalba apie patriotizmą. Tačiau iš tiesų joje atsiranda patriotizmo formų, kurias būtų galima pavadinti vietos ar žmonių ryšių patriotizmu. Kaip pagrindinis strategijos tikslas pateikiama patriotinė Lietuvos idėja: „Lietuva – sumani šalis, kurioje gera gyventi ir dirbti“. Tad Lietuva nebėra šalis, kuri išimtinai susieta su praeitimi ir didžiausiais praeities žygiais bei su tautiniais „didvyriais“. Lietuva siejama su vieta, kuri yra tinkama ir patogi gyventi, į kurią norisi sugrįžti, panašiai kaip norisi sugrįžti į jaukius namus iš jų išėjus ar išvykus. Lietuva suvokiama kaip centrinė vieta geografiniame ar emociniame žmogaus žemėlapyje, stiprus traukos centras. Jei

---

pažvelgsime įdėmiau, visa „Lietuva 2030“ ir yra apie tai, kaip išmokti tokią Lietuvą kurti ir tokią Lietuvą mylėti.

Vietos patriotizmas lietuviškoje savimonėje nėra nei jokia keistenybė, nei naujas dalykas. Jis jau ir dabar minta tam tikrais pseudoistoriniais bei pseudopagoniško tikėjimo vaizdiniais apie ypatingas Lietuvos geografines vietas, tokias kaip „šventus“ kalnus ar girias. Vietos patriotizmas yra persmelktas tautinio patriotizmo. Net poetė, norėdama Lietuvą įvardyti kaip konkrečią vietą, pasinaudojo labiausiai išpopuliarintu lietuviškojo tautiškumo atributu – gintaru: „Koks gražus mažytis mūsų kraštas, kaip lašelis tyro gintaro...“ Sumišęs su istoriniais tautiniais atributais, jis atrodo archaiškas, tačiau jei būtų atgręžtas į dabarties realijas, gali atsiskleisti kaip tai, ką tikrai jaučiame ir kas mus sieja.